

O'SMIRLAR IJTIMOY TOLERANTLIGINING KOGNITIV TRANSFORMATSIYASIDA YOSHGA OID VA TIPOLOGIK XUSUSIYATLARNING NAMOYON BO'LISHI

**O'zbekiston milliy pedagogika universitetining Mustaqil izlanuvchisi, PhD,
Toshkent amaliy fanlar universiteti "Pedagogika" fakulteti "Psixologiya" kafedrası
katta o'qituvchisi Mirsidikova Aziza Mirvohidovna**

tafu talabasi Rasulbekova Nodira Ulugbek qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20824144>

Annotatsiya. Mazkur tezisda o'smirlar ijtimoiy tolerantligining kognitiv transformatsiyasida yoshga oid va tipologik xususiyatlarning namoyon bo'lishi tahlil qilinadi. Kichik va katta o'smirlarning kognitiv rivojlanish darajasi, individual-tipologik xususiyatlari hamda kiber makondagi ijtimoiy tajribalari tolerantlikning shakllanishi va o'zgarishiga ta'sir etuvchi muhim omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tolerantlik, kognitiv transformatsiya, o'smirlik davri, kiber makon, yoshga oid xususiyatlar, tipologik xususiyatlar, kognitiv rivojlanish, virtual muloqot.

Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda kiber makon o'smirlarning ijtimoiylashuvi va dunyoqarashining shakllanishida muhim omilga aylanmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali turli madaniy, diniy va ijtimoiy guruhlar bilan muloqot qilish imkoniyatlarining kengayishi o'smirlarning tolerantlik darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ijtimoiy tolerantlikning kognitiv transformatsiyasi jarayonida yoshga oid hamda individual-tipologik xususiyatlarning o'rnini aniqlash dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

O'smirlik davri kichik o'smirlik (11–14 yosh) va katta o'smirlik (15–17 yosh) bosqichlariga bo'linadi. Ushbu davrlarda shaxsning fikrlash jarayonlari, ijtimoiy tajribasi va o'zini anglash darajasi sezilarli darajada o'zgaradi. Kichik o'smirlarda tolerantlik ko'proq tashqi ta'sirlar va yaqin ijtimoiy muhit orqali shakllansa, katta o'smirlarda mustaqil fikrlash, refleksiya va tanqidiy yondashuvning rivojlanishi natijasida yanada murakkab kognitiv tuzilmalar vujudga keladi. Bu esa tolerantlikka oid qarashlarning transformatsiyalanishiga olib keladi.

Tipologik xususiyatlar, jumladan temperament, kommunikativ faollik, emotsional barqarorlik va empatiya darajasi ham tolerantlikning rivojlanishiga ta'sir etadi. Ekstravert o'smirlar turli ijtimoiy guruhlar bilan faol muloqot qilishi sababli tolerantlik ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'lishi mumkin. Empatiya darajasi yuqori bo'lgan o'smirlar esa boshqalarning fikri va his-tuyg'ularini yaxshiroq tushunib, ularga nisbatan bag'rikeng munosabat namoyon etadilar.

Kiber makonda o'zaro ta'sir jarayonlari tolerantlikning ijobiy hamda salbiy transformatsiyasiga sabab bo'lishi mumkin. Bir tomondan, virtual muloqot o'smirlarga turli qarashlar bilan tanishish va dunyoqarashini kengaytirish imkonini beradi. Ikkinchi tomondan, stereotiplar, kiberbulling, diskriminatsion kontent va axborot manipulyatsiyasi intolerant munosabatlarning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, katta o'smirlarda tolerantlikning kognitiv komponentlari kichik o'smirlarga nisbatan yuqoriroq rivojlangan bo'lib, ular ijtimoiy farqlarni chuqurroq anglash va turli nuqtayi nazarlarni qabul qilish qobiliyatiga ega. Shu bilan birga, individual-tipologik xususiyatlar ushbu jarayonning intensivligi va yo'nalishini belgilovchi muhim omillar hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, o‘smirlar ijtimoiy tolerantligining kognitiv transformatsiyasi murakkab psixologik jarayon bo‘lib, unda yoshga oid rivojlanish xususiyatlari va individual-tipologik omillar o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Ushbu omillarni chuqur o‘rganish kiber makonda tolerantlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik dasturlarni takomillashtirish uchun muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa: Yosh ortishi bilan o‘smirlarda tolerantlikning kognitiv komponentlari rivojlanadi, individual-tipologik xususiyatlar esa ushbu rivojlanishning o‘ziga xos yo‘nalishi va darajasini belgilaydi. Kiber makon esa mazkur transformatsiyaning muhim ijtimoiy-psixologik omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Asmolov A.G. Psixologiya lichnosti: kulturno-istoricheskoe ponimanie razvitiya cheloveka. – Moskva: Smysl, 2019.
2. Bojovich L.I. Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste. – Sankt-Peterburg: Piter, 2008.
3. Vigotskiy L.S. Psixologiya razvitiya cheloveka. – Moskva: Eksmo, 2005.
4. Kon I.S. Psixologiya ranney yunosti. – Moskva: Prosveshchenie, 1989.
5. Mirsidikova, A. M. (2024). KOMMUNIKATIV TOLERANTLIK VA UNING RIVOJLANISHIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. Innovative Development in Educational Activities, 3(13), 27-31.